

Samba mot maskinfotball. Nasjonale stereotypier i fotballjournalistikken

Ewoud van Veen

Institutt for medievitenskap, Universitetet i Bergen

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org 2003-09-07.

Copyright © Ewoud van Veen 2003. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Når en fotballkommentator beskriver kamerunske fotballspillere som “dansende løver”, eller kaller det tyske laget for en “krigsmaskin”, benytter han velkjente metaforer som seerne har sluttet å reflektere over. De nasjonale stereotypiene er en innarbeidet del av fotballjournalistikken på tv og i aviser, og den allmenne seer eller leser reagerer ikke på beskrivelsene. Fotballjournalistikkens språk bærer i så måte preg av stagnasjon. I mangel på fornyelse tyr man til velkjente floskler og kulturelle selvfølgeligheter.

I alle medier og i ulike typer journalistikk finner vi mer eller mindre synlige eksempler på *nasjonale stereotypier*. Men innenfor sportsjournalistikken, og særlig fotballjournalistikk, er nasjonale stereotypier kanskje mest brukt, og også mest synlige. "Det är knappast någon tillfældighet hur fotbollen sett ut i olika länder. Kampen på planen i krigets England. Disciplinen i den tyska fotbollen. Samban på stränderna i Brasilien. Det sunda förnuftet och logiska tänkandet i Sverige", sto det å lese i en kommentar i en av Sveriges største sportsaviser, *DN-Sporten*, 4. april 1998. Kommentaren og stereotypiene i den gjenspeiler et bilde som ofte går igjen i fotballjournalistikken. Disse stereotypiene er betydningsfulle, fordi de forteller noe om hvordan man betrakter seg selv og omverdenen. De handler ikke bare om sport, men om (nasjonal) *identitet*.

Denne teksten vil hovedsakelig bestå av to hoveddeler. Først skal den gjøre rede for en del medievitenskapelig forskning som tar for seg nasjonalitet, og særlig nasjonale stereotypier i fotballjournalistikk. Et sentralt spørsmål er: Hvilke stereotype beskrivelser anvender sportjournalistikken på ulike nasjoner, områder eller folkeslag?

Med bakgrunn i forskningen nevnt i punktet ovenfor, vil den avsluttende delen bestå i en analyse av en tv-sendt fotballkamp, finalekampen Brasil—Tyskland i VM 2002 (norsk TV 2), med fokus på nasjonale stereotypier. Hvilke nasjonale stereotypier kommer til uttrykk i overføringen av kampen? Hvordan er bildet som kommentatorene i denne kampen gir, sammenlignet med stereotypiene som er gjort rede for i tidligere forskning?

En fotballkamp som analysemateriale

I overføringen av en fotballkamp er det i stor grad kommentatorene som forankrer bildene, ved å gi uttrykk for sine tolkninger av tv-bildene. "There is no other media sports text that is subject to greater ridicule than the live broadcast (especially television) commentary which describes for the viewers what they are seeing", poengterte David Rowe (1999, s. 98), og nettopp dette absurde fenomenet skal vi altså se nærmere på her.

Det er flere faktorer som gjør overføringen av VM-finalen i fotball i 2002 interessant for forskning. Verdensmesterskapets lange historie gjør at det lenge har eksistert innarbeidete stereotypier i deknningen av fotballen, noe som også tidligere forskning har beskrevet. Tyskland og Brasil, to av verdens ledende fotballnasjoner, er også to av de landene som har blitt de største ofrene for sportsjournalistikkens stereotype beskrivelser, og det var et interessant poeng at disse lagene aldri hadde spilt mot hverandre i VM tidligere. Dermed er det ekstra spennende å se nærmere på kommenteringen, med fokus på de nasjonale stereotypiene som kom til uttrykk under kampen.

I valget av metode har analysedelen tatt utgangspunkt i tidligere forskning. Flere forskere på dette området har benyttet seg av *semiotikk* i sine studier, og metoden i artikkelens analysedel kan kalles en form for semiotikk. Semiotikken er nært beslektet med semiologi, og begge retninger kan vi kalle tegnlære. Tegnene eller studieenheter i en kampanalyse er kommentatorenes *utsagn*, enten det er en hel setning eller deler av den.

Stereotypier – en arbeidsdefinisjon

Sportsjournalistikken benytter seg flittig av ensformige, forenklete og fordomsfulle beskrivelser. Det er disse vi kan kalle for *stereotypier*. Stereotype beskrivelser eksisterer i mange former. Det kan dreie seg om et bestemt lag, en spillers klassetilhørighet, kjønn eller individuelle egenskaper – kanskje noe fra livet utenfor idrettsbanen. Men særlig er stereotypiene vanlige ved beskrivelsen av *nasjonal karakter*.

I sportsjournalistikken kan nasjonale stereotypier være tilstede både på et denotativt og et konnotativt nivå. Felles for stereotypiene er likevel at vi kan kalle dem for *kulturelle selyfølgeligheter*. Beskrivelsene av Kameruns spillere som “dansende løver” eller av

tyskernes “maskin-fotball” er noen enkle eksempler. TV-seere eller avislesere har blitt så vant til slike stereotype karakteristikk at man ikke reflekterer over meningsinnholdet lenger.

Fotballjournalistikkens verdensbilde

Allerede i den første større studien av fotball på fjernsyn, en samling artikler som dekker alle sider ved en tv-sendt fotballkamp, og som enkelt og greit heter *Football on Television* (Buscombe, red., 1975), berører flere av forfatterne temaet nasjonalitet. Andrew Tudor, i artikkelen ”The Panel”, kommenterte allerede da de påfallende stereotypiene som fjernsynet gir uttrykk for: "Television [...] can reconstitute the football world by erecting a superstructure through which the football itself may be viewed. And the most common tool for that purpose – especially in sports coverage – is the stereotype." (Tudor i Buscombe 1975, s.60)

Fjernsynet tar i bruk konvensjoner og forenklede bilder som er lett forståelige for publikum, påpeker Tudor. Seerne aksepterer disse stereotypiene fordi de er så velkjente. Særlig er de etniske og kulturelle stereotypiene fremtredende. De etniske stereotypiene gir seg ofte ut for å være kulturelle, mener forfatteren. Selv om den eksplisitte ordbruken ikke er rasistisk, kan de underliggende verdiene være det. Tudor gir konkrete eksempler:

The single stereotypical group most frequently distinguished in English international football coverage is cast in terms of “Latin Temperament”. It is an image well bolstered by other elements in our culture, and the many and varied teams of Latin America and Southern Europe are invariably lumped into this one perceptual class. [...] the Latin was associated with the bad (“cynical”, “dishonest”, “dirty”) while the European suggested the good (“Professional”, “open”, “disciplined”). [...] And for a game almost by definition defying discrimination (Italy/Argentina) the English observer could only throw up his metaphorical hands: a “clash of Latin temperaments”! (samme, s. 61 ff.)

De etniske/kulturelle stereotypiene forblir fortolkningsredskapet i internasjonal sportsdekning, poengterer Tudor, ikke minst på grunn av nasjonalismen som allerede er en sentral del av Olympiske leker og VM i fotball. Om fjernsynets sportsdekning sier Tudor: "The first priority in television commentary is always national interest, and, that established, the second is an ethnocentric classification of 'the rest' in ethnic and cultural stereotypes." (samme, s. 61.)

Neil Blain, Raymond Boyle og Hugh O`Donnells bok *Sports and National Identity in the European Media* (1993) tar for seg rollen som sport, og medias dekning av den, spiller i oppbyggingen av nasjonal identitet. Her ble nasjonale stereotypier i flere mediers sportsjournalistikk viet en stor plass. O`Donnells (1994) artikkel fra året etter, ”Mapping the Mythical: A Geopolitics of National Sporting Stereotypes” gikk enda grundigere igjennom

europiske aviser og tidsskrifters måter å fremstille andre nasjoner på i sportsjournalistikken. I begge disse tekstene deles Europa (og til dels verden forøvrig) inn i soner som er tilknyttet spesielle stereotyper, særlig brukt i fotballjournalistikken. Disse områdene og de tilhørende stereotypene slik de er beskrevet i disse to tekstene er i stor grad sammenfallende og fortjener nærmere presentasjon.

Sentrum: Består av flere stereotyper knyttet til bestemte nasjoner.

Britene: En vanlig oppfatning om britene, og særlig engelskmenn, er at de aldri gir opp. Engelske lag er mer kjent for hardt arbeid, og for å bite tennene sammen og stå imot smertene, enn for teknikk og eleganse: "The values against which sports journalist judge British teams and sportspersons in are work-rate, commitment, courage, giving it their all, fighting back in the face of adversity." (O'Donnell, 1994, s. 349) Skottene deler også denne stereotypen med sine naboer: "And a Scottish defeat by Italy in 1993 prompted France's leading sports daily, L'Equipe (14 October 1993), to say: 'the Scots....do not know the meaning of the words giving up'" (samme, s. 350)

Fair play er et annet velkjent element i beskrivelsen av de britiske nasjonene, som ofte inkluderer Irland. Men på ett område skiller engleskmennenes stereotyper seg fra den skotske og den irske, nemlig det som har med tilhengerne å gjøre. Der irer og skotter blir fremstilt som syngende, feststemte mennesker som tar tapet med et smil, har hooliganstempet blitt hengende over England (Blaine, Boyle, O'Donnell 1993).

Tyskerne: Den dominerende stereotypen om tyske idrettsutøvere i sportsjournalistikken fremstiller dem som disiplinerte, effektive, og pålitelige.

Throughout Europe the German team is presented as the personification of discipline, dedication to work and reliability. [...] It is described in some occasions as a "machine team". [...] The German press itself [...] observes that the German style of play is characterised by "German virtues, namely discipline, a fighting attitude and a fast game". (Blain, Boyle, O'Donnell 1993, s. 69)

Særlig beskrivelsen av både mannlige og kvinnelige tyske idrettsutøvere som "maskiner", som er "mekanisk effektive" ser ut til å gå igjen, og innenfor et stort spekter av idrettsgrener. De "tyske" egenskapene overføres noen ganger på andre nasjoner, som for eksempel i beskrivelsen av svenskene som "Skandinavias tyskere" under EM 1992, nevner O'Donnell (1994).

Franskmennene: De franske lag og idrettsutøvere er ikke like tett knyttet til spesielle stereotyper som de overnevnte. Kanskje nettopp derfor blir ikke franskmennene viet spesiell plass i *Sport and National Identity in the European Media*. I O'Donnells artikkel har forfatteren likevel funnet frem til noen trekk som ser ut til å gå igjen i beskrivelsen av

franskmennene. Først og fremst fremstilles franskmennene som et sivilisert folkeslag, og de mest vanlige beskrivelsene går dermed i retning av “eleganse”, “sjarm” og “stil”.

Norden: Det er også bare i O`Donnells artikkel at stereotypiene tilknyttet de skandinaviske landene blir grundigere studert. Skandinaver, og ofte særlig svensker, er beskrevet som fornuftige, systematiske, men er også ordknappe og mangler dynamikk. Forfatteren sier det på denne måten: "[...] two essential elements of a now well established stereotype of Scandinavianness/Swedishness in the (non-Scandinavian) European media: coolness and clinical rationality. This stereotype has a long history both in and outside sport. " (O`Donnell 1994, s. 347)

Syd: Jordens sydlige halvkule er også delt inn i flere soner, med flere beslektede stereotypier.

Syd-Europeerne: De europeiske landene rundt Middelhavet knyttes ofte til egenskapene lidenskap, temperament og sensualitet. Italia er ofte den fremste eksponenten for disse verdiene: "Everybody, including British journalists, think the Italians are wonderful footballers. Everyone however thinks that the Italians are volcanic. During the game against Czechoslovakia, *Pravda* (21 June) assures us that the "Italian team"... reflected the explosive nature of its people. (Blain, Boyle, O`Donnell, 1993, s. 79-80)

Latin-amerikanerne: Det er spesielt i forhold til Latin-Amerika at nasjonale, kulturelle og etniske stereotypier er mest innarbeidet i journalistikken, og har den største skadevirkningen, ifølge O`Donnell. Latin-amerikanerne, og særlig Brasil, knyttes ofte til en uforutsigbar kreativitet, og beskrivelsene trekker ofte paralleller til dans (samba) og fest/feiring (karneval). Men stereotypiene har en stor negativ bakside. Latin-amerikanerne blir ofte beskrevet som irrasjonelle, uansvarlige, og ikke minst som dårlige tapere (Blain, Boyle, O`Donnell, 1993):

But their negative underside – seldom expressed directly though always in a submerged mode – is an indissociable part of the stereotype and is triggered by implication when any element of the stereotype is used. In this way apparantly inoffensive characterizations contribute to the maintenance and reproduction of prejudice in a powerful but elusive form. (O`Donnell 1994, s. 351)

Afrika: Afrikanske land har ikke den samme erfaringen i fotball-VM, i form av deltagelse eller meritter som de europeiske og latin-amerikanske lagene. Stereotypiene om disse lagene er derfor relativt nye. Andrew Tudor (i Buscombe 1975) skriver at et lag som Zaire (i 1974) dermed ble beskrevet som “uerfarne”, “spennende”, “unge” eller “entusiastiske”. Dette er typisk for beskrivelsen av lag med få eller ingen deltakelser i VM, også lag utenfor Afrika (O`Donnell 1994). Men med Kameruns suksess (delvis i 1982 og særlig 1990) i fotball-VM dannes etter hvert også spesifikke, stereotype beskrivelser om afrikanske lag.

Beskrivelsene av afrikanerne har mange likhetstrekk med den latin-amerikanske. Entusiasme og lekenhet er nøkkelord. Ofte er det også snakk om magi, til og med “sort magi”, i tillegg

til temperament. Lagene blir ofte satt i et motsetningsforhold til de mer disiplinerte europeerne: "They are joyful, uninhibited, enthusiastic. In this sense they fill a gap which had once been occupied by the Brazilians, whose play is now considered to have become disappointingly 'European', dominated by 'Nordic cool'"'. (Blain, Boyle, O'Donnell 1993, s. 71) Som med den opprinnelige brasilianske stereotypien, knyttes de afrikanske fotballspillerne opp mot naturen – de spiller etter "instinktet", de har fotball "i blodet".

Noen nærmere studie av de mest allmenne skildringer av *østblokklandene* tar ingen av disse tekstene for seg (selv om enkelte eksempler blir gitt), hvilket er litt overraskende, for dette er et meget interessant område. Medias beskrivelser av øst-europeiske lag har endret seg en god del siden murens fall og oppløsningen av Sovjetunionen, og nettopp et brudd med de gamle stereotypiene er et velegnet tema for forskning.

Men de to tekstene viser altså på en meget grundig måte hvordan sportsjournalistikkens stereotyper springer ut fra *sentrumslanenes* måte å betrakte verden på. I *Sports and National Identity in the European Media* (1993) er det lagt vekt på britenes måte å betrakte verden på. Dette demonstreres tydelig i og med at sentrumslanenes egenskaper kan betraktes som de mest "siviliserte", som for eksempel disiplin og hardt arbeid. De sydlige folkeslagene er for følelsesladete, eller for temperamentsfulle, og de nordiske mangler dynamikk (O'Donnell).

Det faktum at det finnes inngående stereotyper for de enkelte sentrumslanene (England, Tyskland, Frankrike), mens lanene i syd og nord blir klumpet sammen til grupper og er offer for de samme stereotypiene, tyder også på at sentrumslanene er utgangspunktet for "verdensbildet". Særlig O'Donnells artikkel viser hvordan stereotypiene deler verden inn i *sentrum* og *periferi*. Sportsjournalistikken i mange av lanene som er offer for disse stereotypiene, anvender disse stereotypiene på seg selv. Men i tillegg er de enkelte lanene igjen delt inn i sentrum og periferi. Et godt eksempel er Italia der norditalienerne anvender de klassiske italienske/syd-europeiske stereotypiene på syd-italienerne, mens de bruker sentrumslanenes typiske egenskaper om seg selv.

Fokuset på nasjonale elementer i fotballjournalistikken har økt, og flere gode artikler er innom temaet. Karl Romanus' oppgave fra 1996, *Den svenska lagmoralen – en studie av nationella stereotyper i TV-sänd fotboll*, tar for seg svensk tv sin dekning av flere av Sveriges VM-kamper. Her brukes også O'Donnells artikkel som referanse og det konkluderes med at bildet som svensk tv tegner av landslaget ikke har endret seg vesentlig på 12 år (mellom 1978 og 1990). Beskrivelsene som kommentatorene gir ser ut til å passe inn i det tradisjonelle bildet på nordiske idrettsutøvere: god organisasjon og kollektiv styrke, men mangel på dynamikk (se ovenfor).

Brasil–Tyskland, VM-finalen 2002 – to stereotypier møtes

I 2002 møttes Brasil og Tyskland for første gang i et verdensmesterskap (VM) i fotball. At disse lagene ikke hadde møtt hverandre i VM tidligere, er i seg selv et underlig faktum. Brasil har deltatt i alle mesterskapene og før denne finalen gått til topps fire ganger. Tyskland (før 1994 som Vest-Tyskland) har vært med i alle verdensmesterskap unntatt to, og vunnet tre ganger. Det var dermed to av fotballens aller mest renommerte lag som skulle spille mot hverandre for første gang. At det attpåtil var i finalen de møttes gjorde ikke begivenheten mindre.

Naturligvis er det også sterke stereotypier knyttet til to lag med så lange tradisjoner. Tyskland er muligens det landet i Europa som har blitt det største offeret for stereotypier. Som nevnt tidligere er begreper som disiplin, effektivitet og beskrivelsen av tyske lag som en maskin velbrukte stereotypier. Forfatterne av *Sport and National Identity in the European Media* mener at noen av disse stereotypene kan ha oppstått som et resultat av andre verdenskrig (Blain, Boyle, O'Donnell 1993).

Andrew Tudor (i Buscombe 1975) påpekte at stereotypiene knyttet til verdens “latinere” muligens var de mest velbrukte i britisk (og europeisk) media. Blant de latinske landene igjen er Brasil i en særstilling. Beskrivelsene av brasilianske landslag opp igjennom årene har i sterk grad vært preget av gjentakelser, fordommer og stivnede bilder. Der Tysklands landslag får beskrivelsen “maskin-fotball”, er det “samba-fotball” som er Brasils evige merkelapp. Nettopp tilknytningen til dansen, leken, instinktet, kreativiteten og magien blir til stadighet brukt av media i beskrivelsen av brasilianerne. Ikke minst skyldes disse beskrivelsene suksessen til det brasilianske landslaget i VM i 1958, 1962 og 1970, som senere landslag stadig har blitt sammenlignet med. Det kan for så vidt nevnes, at en periode, da brasilianerne ikke oppnådde noe suksess i VM (særlig 1986 og 1990), var det en tendens i media der man mente at Brasil nå spilte mer “europeisk”, og at det var slutt på dansen og leken. Men med brasiliansk VM-seier i 1994 og unge stjerner som Ronaldo ble de gamle klisjeene funnet frem igjen.

Fotball på fjernsyn

Edward Buscombe (1975) poengterer rettmessig, i introduksjonen til *Football on Television*, at fjernsynet aldri gir en direkte gjengivelse av virkeligheten. Det vi som publikum ser, er alltid en fortolket versjon av virkelige hendelser. Dette gjelder også sport, selv om man skulle tro tv-overføringen av en idrettsbegivenhet bare var nettopp det, en overføring.

Så enkelt er det altså ikke. Ta bare fotball. I fjernsynets dekning av en fotballkamp har tv-produsentene tatt mange valg for seerne. De bestemmer hvilke situasjoner som er mest interessante (som oftest situasjoner rundt målområdet), hvilke spillere som fortjener mest fokus (for eksempel et nærbilde), eller de gir oss slow motion-sekvenser for å fremheve

enkelte situasjoner, noe som er en direkte fordreining av virkeligheten. Og ikke minst bruker fjernsynet kommentatorer, som beskriver og fortolker det tv-seerne ser, eller gir oss informasjon om ting utenfor selve kampen. På den måten kan tv-seerne bli ledet inn mot en bestemt tolkning.

Nasjonale stereotyper i fjernsynets fotballdekning: Brasil–Tyskland på TV 2

Det var TV 2, Norges eneste riksdekkende, kommersielle kanal, som hadde fått rettighetene til å sende VM-finalen i 2002 i Norge. TV 2 startet opp i 1992 og viste tidlig at sport var et av hovedsatsingsområdene (Eileng 2002). Satsingen på sport, og særlig fotball, har bare økt med årene. Ettersom TV 2 startet opp med nokså ferske sportsreportere, særlig i fjernsynssammenheng, skulle man tro at kanalens sportsjournalister og kommentatorer hadde store muligheter til å unngå det stereotype og stivnede språket som er beskrevet ovenfor, og som sportsdekningen til den eldre konkurrenten, NRK, kan sies å bære preg av.

Kommentator i denne kampen var Ernst A. Lersveen, en av kanalens mer erfarne sportsreportere, og ekspertkommentator var Start's tidligere storspiller Svein "Matta" Mathiesen. Det relativt nye fenomenet "ekspertkommentator", eller "sidekommentator" som det også kalles, er en interessant utvikling i kommenteringen av sport, som egentlig fortjener en lengre presentasjon. Den presentasjonen hører ikke hjemme her, men det bør nevnes at skillet mellom kommentator og ekspert er vanskelig å få øye på i norsk fjernsyn. I denne kampen, for eksempel, var det påfallende at Mathiesen tok i bruk samme type beskrivelser som sportsreportere bruker.

Allerede i åpningssekvensen av sendingen opplever seerne bilder som er ladet med nasjonale symboler. Vi ser publikum kledd i de respektive finalelandenes farger, noen med flagg i hendene; deretter klipp over til lagene som står oppstilt på banen. Og ikke minst: vi hører nasjonalsangene. Kommentatorene trekker historiske paralleller, som for å understreke at dette ikke bare er en isolert kamp, men del av noe langt større og viktigere. Ronaldo, Brasil store stjerne, trekkes frem som en av tre spillere som var med da Brasil vant VM i 1994. Tysklands trener, Rudi Völler, var med som spiller da (Vest-)Tyskland vant i 1990. Kampen mellom de to lags stjerner, Brasils spiss Ronaldo og Tysklands keeper Oliver Kahn, trekkes også frem før kampstart. Den forventede duellen mellom disse to hadde fått stor dekning i media før finalen, og skulle etterhvert også sette sitt preg på skildringen av kampen.

Ganske tidlig i kampen synes det som om kommentatorene vurderer Brasil som det angripende laget, og Tyskland som det forsvarende, som om det er gitt at Tyskland ikke er gode nok til å føre kampen, og dermed bare kan lykkes ved å bryte ned brasilianernes spill. Gode eksempler på dette kommer allerede i første spilleminutt, da Lersveen sier: "Tyskerne vil holde tempoet nede", og Mathiesen kommenterer: "Det er ikke uten grunn at brasilianerne angriper med en gang."

I kommentatorenes beskrivelse av brasilianerne vektlegges tradisjonelle verdier som teknikk, lekenhet, dans og innslag av magi. “En veldig sterk dribler” (om Silva), “*Super*-pasning av Ronaldo”, “Roque Junior.....et par *dansetrinn!*” er bare noen få av mange eksempler på det i første omgang. Brasilianernes offensive legning blir hele tiden vektlagt. For eksempel sier Mathiesen om backene: “Det er nesten for galt å kalle dem backer, der er like mye vinger.” Hvis tyskerne skal stoppe Brasil, må de altså ødelegge spillet deres, ifølge kommentatorene. “Tyskerne [...] vil ikke la dem *leke* med ballen”, sier Mathiesen.

Beskrivelsene av tyskerne selv er også i høyeste grad stereotype. Disiplinen i laget blir som vanlig fremhevet, og fornuften, det rasjonelle, i motsetning til Brasil som spiller med hjertet. I kampens første omgang beskriver kommentatorene det tyske laget med uttalelser som “*bestemt* tysk spill”, “tyskerne har opptrådt med *kløkt* i denne finalen” og “Tyskland har spilt meget *klokt*”. Eller om enkeltspillere: “Sterkt gjort av Bode. [...] Spiller fornuftig.”

Kampen utvikler seg ikke helt i takt med kommentatorenes forventninger. Et stykke ut i kampens første omgang konkluderer kommentatorene at “Det har utviklet seg annerledes [...] enn vi trodde” og “Det ble ikke det brasilianske stormløpet som vi ventet” (hvem *vi* er her skal være usagt, det kan være kommentatorene selv eller alle vi som ser på, som om vi deler deres fortolkning av kampen). En annen uttalelse som også forteller at kampen er jevnere enn ventet, er “De er til å komme på talefot med, brasilianerne” (Lersveen), etter en tysk målsjans. Igjen er premissene at Brasil i utgangspunktet er overlegne i dette oppgjøret. Dette understrekes da Tyskland får en ny sjans like etter og Mathiesens kommentar til at Tyskland angriper er “i motsetning til det *alle* trodde”.

Da Brasil ikke helt lykkes i første omgang, i hvert fall ikke med å score mål, dukker også noen av de direkte negative stereotype beskrivelser opp. I noen situasjoner blir brasilianerne kalt “nonchalante”, og Mathiesen kommenterer i en situasjon at Brasils forsvarsspill er “hasardiøst”. Ekspertkommentatoren mener også at “Ronaldo har en tendens til å holde litt lenge på ballen”. I en annen situasjon, der Ronaldo misser en målsjans kommenteres det at han “får ikke kontrollert teknikken”. Beskrivelsen av latin-amerikanske spilleres teknikk som noe magisk, som nærmest lever sitt eget liv, og derfor ikke alltid kan “kontrolleres” er nokså vanlig ifølge tidligere forskning (O'Donnell 1994).

Ettersom tyskerne overrasket kommentatorene i første omgang, endrer beskrivelsene karakter en periode i begynnelsen av andre halvdel, og til en viss grad skifter perspektivet deres på kampen en liten stund. Mathiesen utbryter for eksempel “Schneider har herjet med venstresiden til det brasilianske forsvaret” i et sjeldent øyeblikk, og senere “Schneider, fin teknikk. Vakkert tysk spill”, en type uttalelser som var forbeholdt brasilianerne i begynnelsen av første omgang. Kommentatorenes forklaring på at Brasils storspill uteblir, ligger først og fremst i at de største stjernene skuffer, mens Tysklands stjerne Kahn ser ut til å lykkes. Det legges særlig vekt på at Rivaldo ikke har spilt opp mot sitt beste (“Har til nå vært en skuffelse”), og de to mener også at Ronaldo skuffer, selv om de legger til at sistnevnte er

skadeplaget, som for å bortforklare det hele. Om Kahn sies det blant annet tidlig i andre omgang: “Oliver Kahn! Står frem som vi forventet, en profil i kampen.” (Lersveen)

En av de mest interessante utsagnene kommer etter 56 minutter da Brasil har fått frispark like utenfor Tysklands sekstenmeter. Roberto Carlos og Ronaldo står klar med ballen, og Mathiesen sier: “Der skulle tyskerne hatt Berlin-muren.” Slike utsagn, som knytter hendelser i kampen med landets historie, er langt fra uvanlige i fotballjournalistikken, særlig i forbindelse med Tyskland og andre verdenskrig (Blain, Boyle, O’Donnell 1993).

Selv om det gis uttrykk for at Brasil skuffer i forhold til forventningene, og Tyskland klarer seg godt, er den generelle tendensen tydelig. Tyskernes styrke blir nesten uten unntak forklart med *fornuft* og *fysikk*, og selv om noen spillere blir trukket frem, snakkes det mest om laget, det *kollektive*. I beskrivelsene av Brasils lag fokuseres det på enkeltspillerne, *individene*, og det handler om *estetikk* og *magi*. Lersveen sier for eksempel om Ronaldinho: “En *trollmann* med ballen!”

Da Ronaldo scorer etter 66 minutter, etter det som kommentatorene kaller en keepertabbe av Kahn, slår stereotypene ut i full blomst igjen. Nå overgår kommentatorene hverandre i å poengtere Kahns feil – “Oliver Kahn er ikke ufeilbarlig!”, “Den skal Kahn holde”, “Der ser vi at Kahn kan gjøre feil” – og understreke Ronaldos storhet. Den brasilianske spissen beskrives med kort mellomrom som en slange (“Hogg som en slange”) og som “en *panter*”. Ronaldo har altså et dyrs egenskaper, og tilknytningen til dyreriket og naturen blir ikke mindre da samme spiller gjør 2-0 tolv minutter senere: “Ronaldo [...] scorer mål som om det var en *drift*...et *instinkt*.” Klarere kan det vel knapt sies.

I tillegg trekkes det også en historisk parallell til den mest kjente brasilianske spilleren av dem alle, Pelè, som nettopp er et symbol på det brasilianske laget som skapte myten om samba-fotball. Ronaldo er nå oppe i like mange VM-mål som Pelè totalt, og Lersveen utbryter: “Ronaldo tangerer Pelè , 12 VM-mål, dette er Ronaldos VM.”

Mot slutten av kampen er det tradisjonelle bildet av de to lagene fullstendig etablert igjen. For å understreke dette kan vi ta med noen uttalelser fra kommentatorene. Først, i det Brasils Denilson skal byttes inn “Så kommer en *tryllekunstner*!” (Lersveen) og “Her skal vi ha *lekestue*!”. Brazilianerne som står ved innbytterbenken “hopper og *danser*”.

Når kampen er over, og tv-bildene viser brasilianske seiersscener, en rørt Ronaldo og en skuffet Oliver Kahn, er altså lite eller ingenting endret i bildet som tv-kommentatorene danner av Tysklands og Brasils landslag, eller av typisk “tyske” eller “brasilianske” kvaliteter. Det handler fremdeles om *rasjonalitet* og *disiplin* mot *kreativitet* og *teknikk*, eller som Karl Romanus (1996) kaller det, vel å merke om Sverige mot Brasil: om *kultur* mot *natur*.

Konklusjon: myten lever videre

Målet med denne teksten var todelt: For det første skulle den gi en oversikt over en del forskning som er gjort på nasjonale stereotypier innen fotballjournalistikk. Tidligere forskning viser blant annet at ulike stereotypier anvendes i ulike deler av verden, såkalte soner, og at stereotypiene ser ut til å springe ut ifra sentrumslandenes (Tyskland, Frankrike, og særlig Englands) måte å betrakte omverdenen på. Stereotypiene skjuler seg ofte bak et dekke av å være kulturelle beskrivelser, men har ofte et etnisk grunnlag og kan i noen tilfeller være direkte rasistiske.

Den siste delen av teksten besto av en analyse av TV 2s overføring av VM-finalen 2002, med fokuset på kommentatorenes karakteristikk av de to lagene. Et sentralt spørsmål var om beskrivelsene som kommentatorene i denne kampen ga av lagene, passet inn i stereotypiene som tidligere forskning har gjort rede for.

Uten å være for bombastisk, kan man konkludere med at beskrivelsen til TV 2s kommentatorer samsvarer med de stereotypiene som blant andre Blain, Boyle og O`Donnell (1993) og O`Donnell (1994) gjør rede for. Karakteristikken av det tyske laget, som bestod av forbausende mange VM-debutanter og unge spillere, falt likevel innenfor stereotypien om "maskin-fotball", der disiplin og fornuft, og vektleggingen av *kollektivet* står sentralt i beskrivelsene. Beskrivelsene av de brasilianske spillerne tenderer mot det vi kan kalle "samba-fotball"-stereotypien. Teknikk, magi og særlig *individuelle* ferdigheter er en sentral del av denne stereotypien. Med andre ord kan man spore forbausende få endringer i karakteristikken av disse lagene.

En kommentar må likevel gis til stereotypienes såkalte bakside, som er nevnt ovenfor (O`Donnell 1994). De direkte negative sidene av stereotypiene kommer ikke like godt til uttrykk i kommenteringen av denne kampen, selv om for eksempel en velkjent beskrivelse som "nonchalant" brukes om brasilianerne. I stedet brukes heller stjerner som ikke innfrir forventningene som forklaring på at det går dårlig. Etter første omgang er det Brasils stjerner Rivaldo og Ronaldo som blir trukket frem som skuffelser, mens de i andre omgang vektlegger betydningen av Kahns feil. Ironisk nok er Kahn "helten" i første omgang mens Ronaldo nærmest opphøyes til fotballgud ved kampslutt.

Ved at det fokuseres på enkeltspillere, stjerner, blir det også lettere å opprettholde de nasjonale stereotypiene, eller i hvert fall å gjenopprette dem ved kampslutt. For selv om brasilianernes fortreffelighet ikke helt vises i første omgang, er myten om den brasilianske samba-fotballen i høyeste grad i live ved kampslutt, på samme måte som den tyske maskin-fotballen er det.

Litteratur:

Blain, Neil, Raymond Boyle og Hugh O'Donnell (1993): *Sport and National Identity in the European Media*, Leicester: Leicester University Press.

Boyle, Raymond og Richard Haynes (2000): *Power Play. Sport, the Media and Popular Culture*, Harlow, England: Longman.

Buscombe, Edward (red.) (1975): *Football on Television*, London: British Film Institute.

Dahlén, Peter og Knut Helland (2002): "Sport og medier – en forskningsoversikt", *Norsk medietidsskrift* nr 2/2002, Bergen: Fagbokforlaget.

Eileng, Nils Andreas (2002): "Sport som konkurransearena mellom NRK og TV 2 1992–2000", *Norsk medietidsskrift* nr 2/2002, Bergen: Fagbokforlaget.

Jørgensen, Keld Gall (1993): *Semiotikk. En introduktion*, København: Gyldendal.

O'Donnell, Hugh (1994): "Mapping the Mythical", *Discourse & Society*, vol. 5(3), London.

Romanus, Karl (1996): *Den svenska lagmoralen – en studie av nationella stereotyper i TV-sänd fotboll*, C-uppsats ved Institutionen för Journalistik, Medier og Kommunikation (JMK), Stockholms Universitet.

Rowe, David (1999): *Sport, Culture and the Media*, Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Whannel, Garry (2002): *Media Sport Stars. Masculinities and Moralities*, London: Routledge.